PERIFERIE

VÝROČNÍ KONFERENCE SYRI 2026: VÝZKUM PRO ODOLNOU SPOLEČNOST

19. 11. 2026 · Masarykova univerzita, Komenského nám. 2, Brno

Periferie v Česku: rozdíly perspektiv a vymezení

Představení přístupů v prostředí mapového portálu PERIFERIE

Pavlína Netrdová[1], Pavel Cihlář[1], Kristýna Hubená[1], Matěj Korčák[1], Josef Bernard[2]

[1] Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta UK
[2] Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AV ČR

Spolufinancováno Evropskou unií

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Projekt Výzkum periferií pro posílení odolnosti české společnosti, reg. č. CZ.02.01.01/00/23_025/0008727

O PŘÍSPĚVKU

Co vás čeká

1 Periferie z geografického pohledu

Přístupy k vymezování

2 Mapový portál PERIFERIE

Postup tvorby

3 Výzkumná témata – mapové aplikace

Dosídlování pohraničí · Zdraví v periferiích

Naskenujte a projděte si portál

periferie.natur.cuni.cz

Co je periferie v geografii?

Území, které je v sídelním a regionálním systému nedostatečně integrované do dominantních ekonomických, sociálních a politických struktur a procesů.

Model jádro – periferie: jádra soustřeďují inovační potenciál, ekonomickou moc a rozhodovací funkce. Periferie na nich závisí – není izolovaná, ale do systému zapojená v podřízené, nevýhodné pozici.

Tři klíčové znaky periferie

- **Vzdálenost** od jádrových oblastí
- **Odlišnost** od jádrových oblastí
- **Závislost** na jádrových oblastech

Proč periferie zkoumat? V Česku existují výrazné socioekonomické nerovnosti mezi regiony. Ohrožují sociální soudržnost, prohlubují polarizaci společnosti a ovlivňují, jak území odolávají šokům a krizím.

Od polohy k procesu periferizace

Tradiční přístupy

Periferie chápaná polohově – nejčastěji jako fyzická vzdálenost od jádrových oblastí.

Současný výzkum

Důraz na sociální a lidský kapitál a kvalitu života. Rozlišuje polohové a sociální znevýhodnění – v praxi se mohou vzájemně posilovat.

Periferizace

Periferie není statický stav, ale výsledek dynamického procesu ekonomické, sociální, vzdělávací, politické i diskurzivní povahy. Nemusí jít o absolutní úpadek – často jde o relativní propad, kdy region zaostává za dynamikou center.

Perifernost není dána jen polohou a vnějšími vlivy, ale i (ne)schopností území a jeho aktérů propojovat se s okolím a využívat vlastní rozvojový potenciál.

Od ukazatelů k typologii

Kvantitativní vymezení na základě „tvrdých“ dat z oficiálních statistik za územní jednotky (obce, mikroregiony, SO ORP).

Parciální vymezení – jeden ukazatel/dimenze (např. dostupnost)
Komplexní vymezení – kombinace a syntéza ukazatelů/dimenzí

1 **Redukce**
Komponentní a faktorová analýza – odděluje vnější polohové podmínky od vnitřního potenciálu.
Marada 2001, 2003; Perlín a kol. 2010, 2019

2 **Syntéza**
Standardizace ukazatelů (z-skóre) a sloučení do syntetického indexu.
Jeřábek a kol. 2021, 2023; Bernard 2022

3 **Typologie**
Shluková analýza, lokální prostorová autokorelace.
Novák, Netrdová 2011; Maier, Franke 2025

INSTITUCIONÁLNÍ VYMEZENÍ

Hospodářsky a sociálně ohrožená území (HSOÚ) podle Strategie regionálního rozvoje ČR 2028+

Současné přístupy ve výzkumu periferií

Dynamický pohled

Periferie jako výsledek procesu periferizace – sleduje se, jak se postavení území v čase mění, včetně relativního zaostávání.

Diskurzivní periferizace

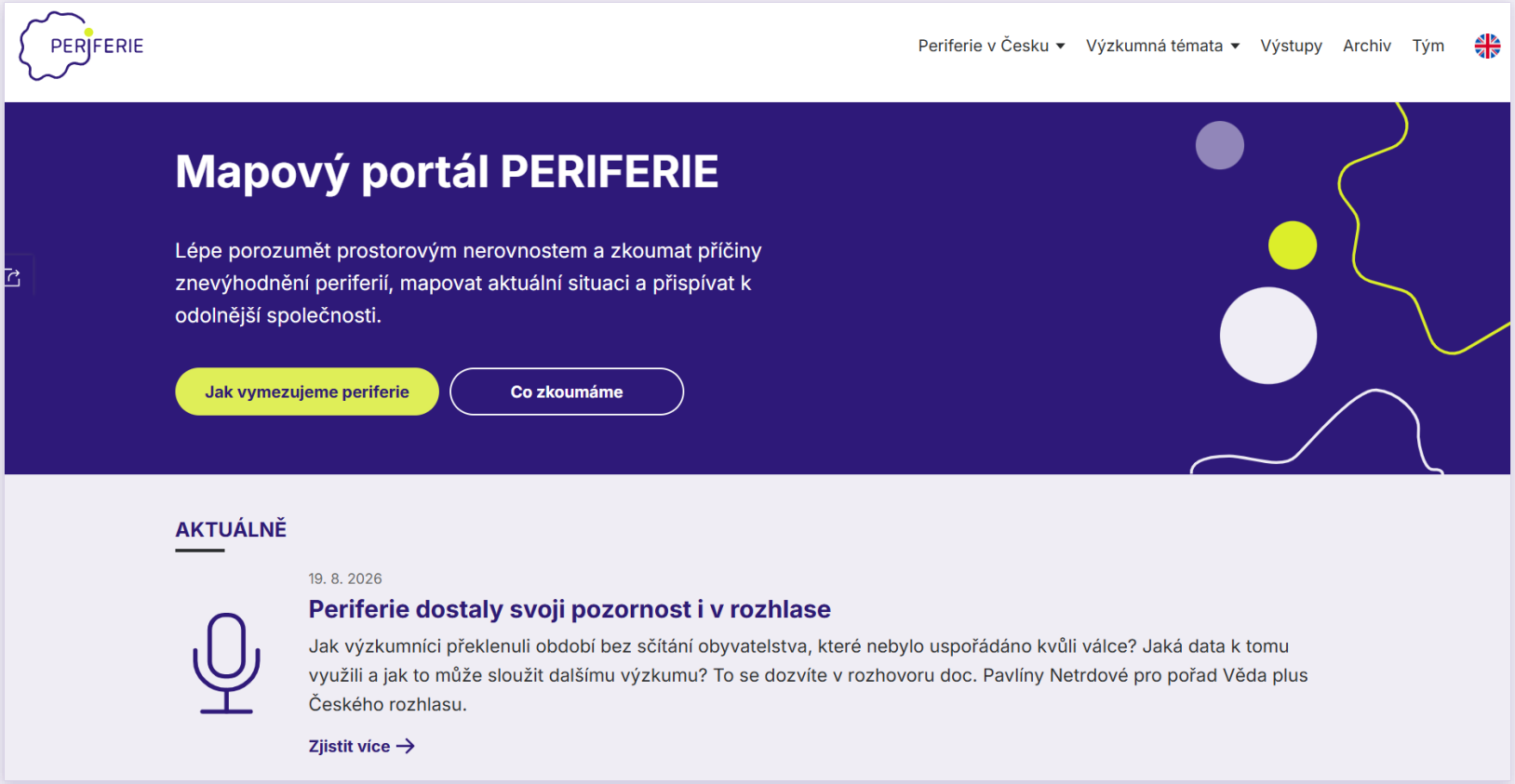
Periferie se utvářejí i tím, jak se o nich mluví a jak je vnímají jejich obyvatelé. Roli hrají média, politika a veřejná debata.

Opomenutá místa a lidé

Nejen kde periferie jsou, ale koho se týkají, kdo je v rozhodování slyšet a komu chybí příležitosti i uznání.

Přístupy se doplňují: Tvrdá data ukazují, kde a v čem je znevýhodnění patrné. Současné přístupy akcentující kvalitativní pohled vysvětlují, proč a jak vzniká a jak ho prožívají lidé, kteří v daných místech žijí.

Úvodní obrazovka a členění mapového portálu

Struktura mapového portálu

Periferie v Česku

- Vymezování periferií
- Data ke stažení

Výzkumná témata

- Dosídlování pohraničí

Výstupy

Archiv

Tým

periferie.natur.cuni.cz

Vymezování periferií

Připravujeme

Sekce webu představí systematizaci přístupů k vymezování periferií v Česku (viz část 1).

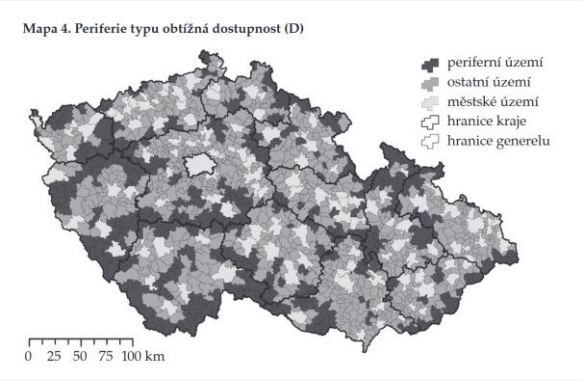
Periferie v Česku › Vymezování periferií

PERIFERIE V GEOGRAFII

V geografii pojem periferie označuje území, které je v sídelním a regionálním systému nedostatečně integrované do dominantních ekonomických, sociálních a politických struktur a procesů. Koncept vychází z teoretického modelu **„jádro – periferie“**, v němž jádrové oblasti (metropole a velká centra) soustřeďují inovační potenciál, ekonomickou moc a rozhodovací funkce, zatímco periferie jsou na centru závislé a rozvojové impulsy zachycují jen omezeně. Periferie přitom není od systému izolovaná, ale je do něj aktivně zapojena v podřízené, závislé či nevýhodné pozici. Většina klasických definic považuje periferii za území, které se vyznačuje třemi základními znaky: **vzdáleností, odlišností a závislostí na centru.**

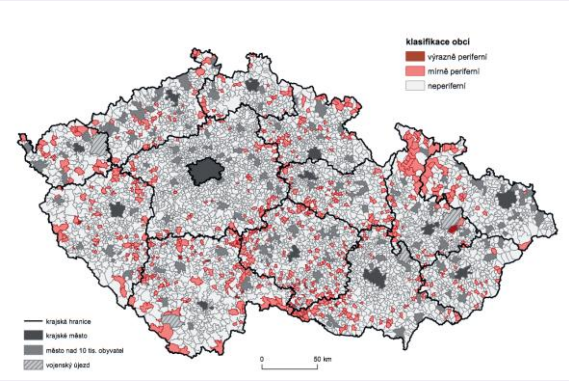
Čtyři dimenze perifernosti

Dopravní (geografická)

Vzdálenost a dojezdová doba do center, dopravní obslužnost.

Obtížná dostupnost – Bernard a Šimon (2017)

Demografická

Depopulace, stárnutí, nižší podíl vysokoškolsky vzdělaných.

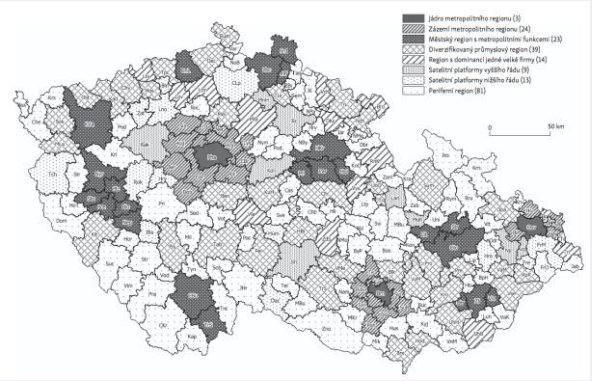
Populační vývoj – Jeřábek a kol. (2021)

Sociální

Vzdělanostní struktura, sociální vyloučení, dostupnost služeb.

Rozvojový potenciál ORP – Perlín a kol. (2019)

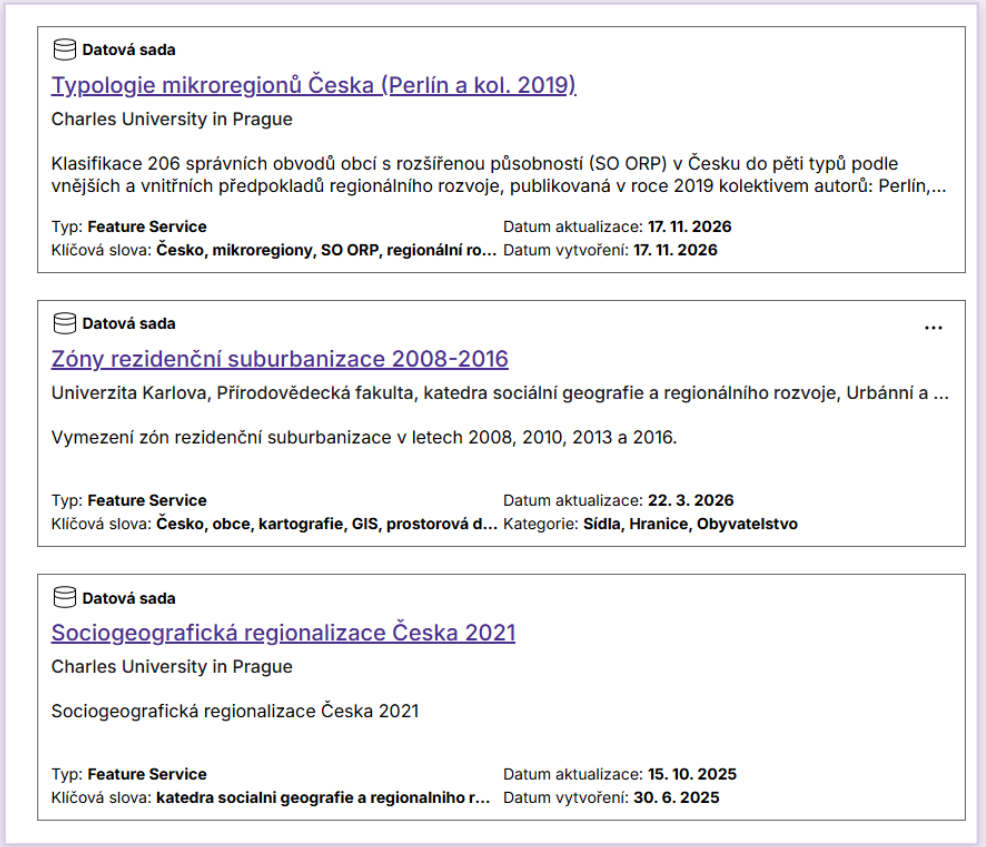

Ekonomická

Výkonnost, nezaměstnanost, mzdy, podnikatelská aktivita.

Ekonomická typologie – Ženka a kol. (2017)

Data ke stažení

Zveřejněné datové sady (ukázka)

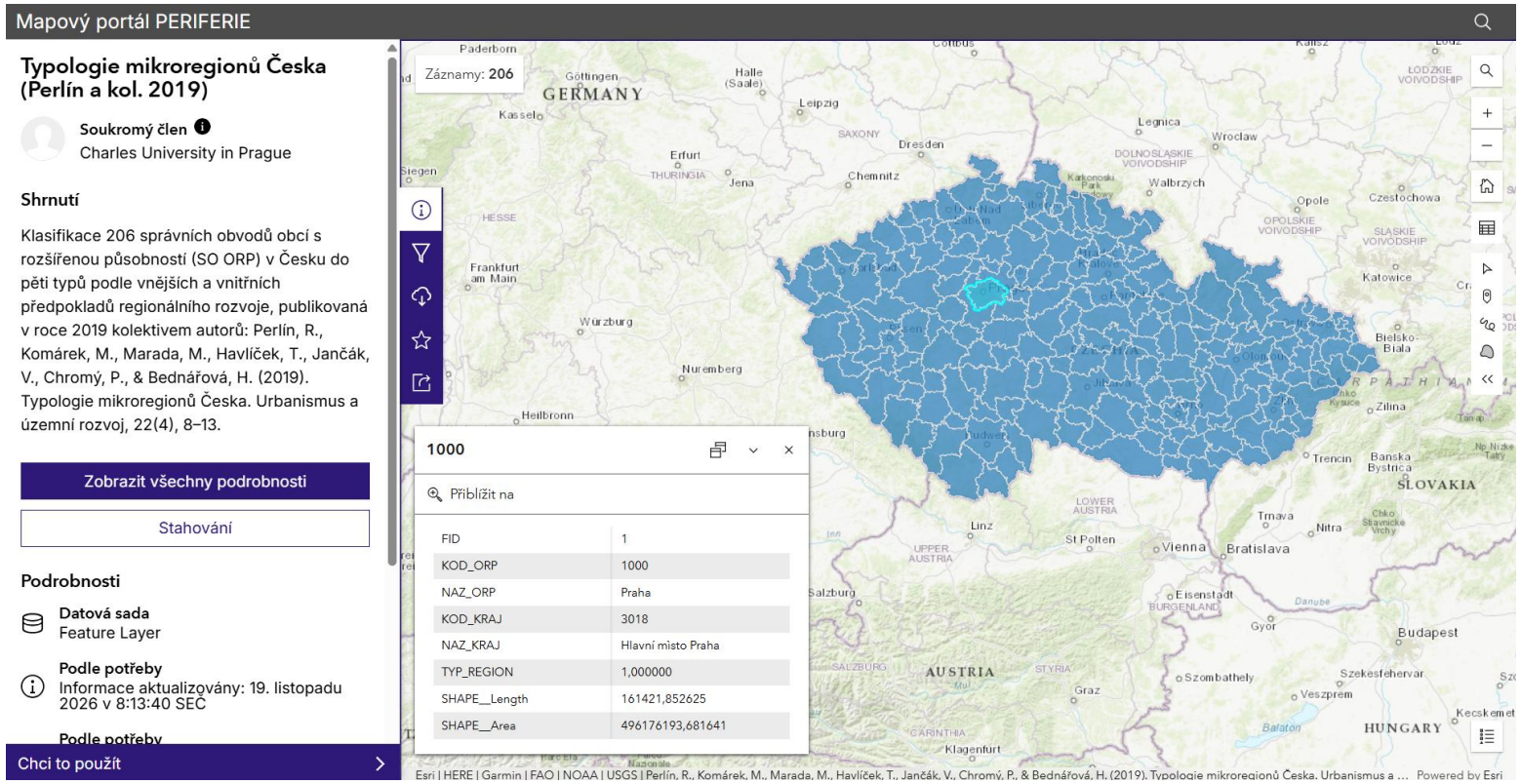
Typologie mikroregionů Česka (Perlín a kol. 2019)
206 SO ORP v pěti typech podle vnějších a vnitřních předpokladů rozvoje

Zóny rezidenční suburbanizace 2008–2016
Vymezení zón v letech 2008, 2010, 2013 a 2016

Sociogeografická regionalizace Česka 2021
Regionalizace Česka podle sociogeografických vazeb

Formáty ke stažení: CSV, Shapefile, KML, GeoJSON

Typologie mikroregionů Česka v mapě

206 záznamů

správní obvody ORP jako jedna prostorová vrstva

Prohlížení a filtrování

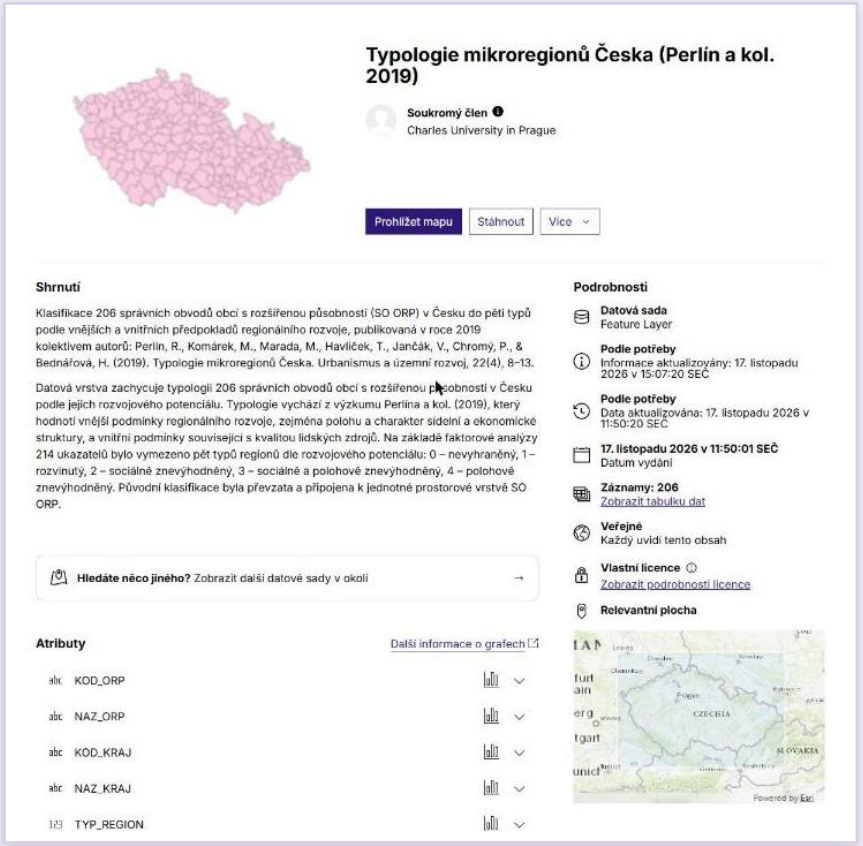
mapa, filtry a atributová tabulka přímo v prohlížeči

Stažení a sdílení

data i odkaz na vrstvu jedním kliknutím

Otevřít datovou sadu →

Podrobnosti a metadata datové sady

Klasifikace 206 SO ORP podle rozvojového potenciálu. Na základě faktorové analýzy 214 ukazatelů vymezeno pět typů regionů:

- **0** nevyhraněný
- **1** rozvinutý
- **2** sociálně znevýhodněný
- **3** sociálně a polohově znevýhodněný
- **4** polohově znevýhodněný

Metadata: shrnutí, zdroj a citace, datum vydání a aktualizace, licence, relevantní území

Atributy: KOD_ORP, NAZ_ORP, KOD_KRAJ, NAZ_KRAJ, TYP_REGION

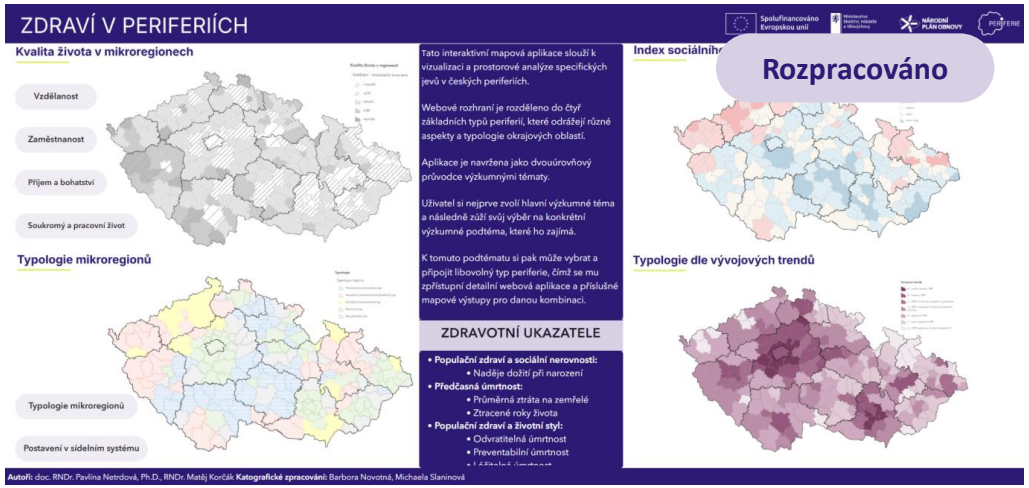
Zdroj: Perlín, R. a kol. (2019): Typologie mikroregionů Česka. Urbanismus a územní rozvoj, 22(4), 8–13.

Ukázka mapových aplikací

1 Dosídlování pohraničí

Poválečné přesídlení a dosídlení pohraničí podle Poválečného soupisu obyvatelstva 1947.

2 Zdraví v periferiích

Zdravotní ukazatele v kontextu různých typů periferií – druhý život mapových aplikací SYRI.

Dosídlování pohraničí

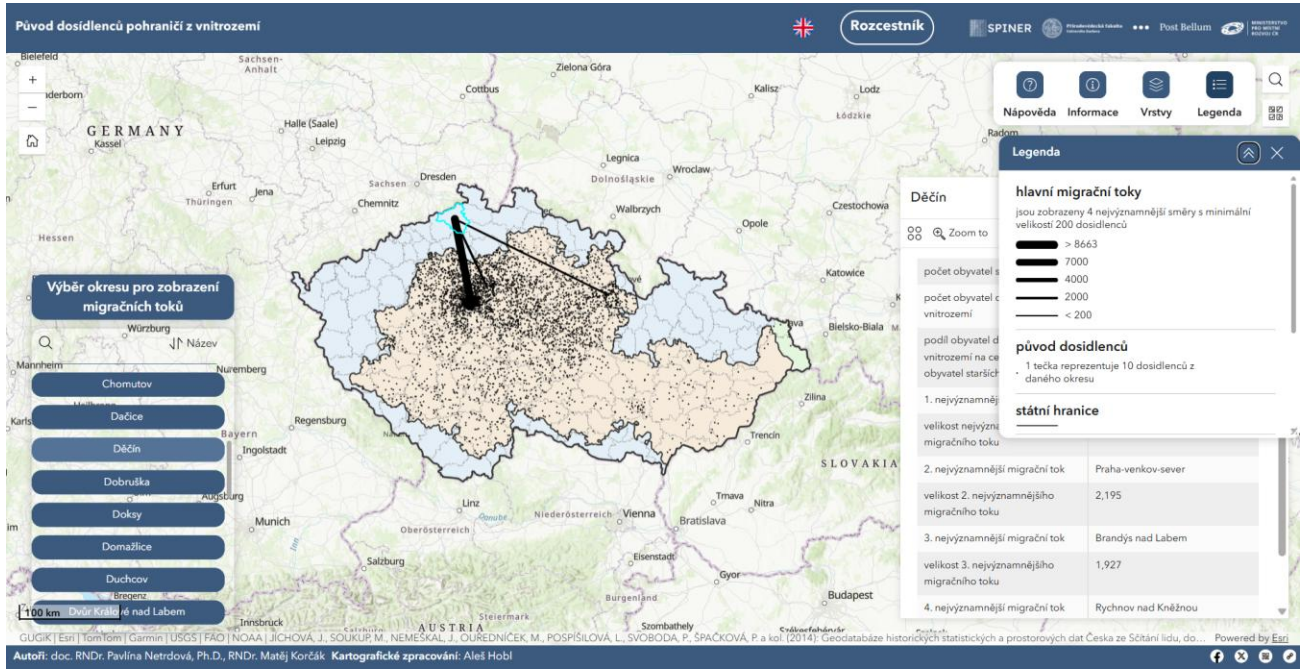

Poválečné přesuny obyvatelstva – odsun českých Němců a následné dosidlování pohraničí – narušily kontinuitu osídlení i sociální a kulturní vývoj místních komunit.

Změna struktury obyvatelstva, oslabení regionální identity i vztahu k místu se do sociálních a prostorových rozdílů promítá dodnes.

Cíl výzkumu Na základě dosud nepublikovaných dat z Poválečného soupisu obyvatelstva z roku 1947 vytvořit typologii pohraničí podle intenzity přesídlení a struktury dosídlení a zmapovat, odkud do pohraničí přicházeli dosídlenci z vnitrozemí.

Původ dosídlenců

Odkud do pohraničí přicházeli noví obyvatelé?

Aplikace vizualizuje zdroje a hlavní směry dosidlování pohraničí z vnitrozemí.

Data: Poválečný soupis obyvatelstva, 1947 (poskytnutí digitalizované podoby Milošem Šerým z Univerzity Palackého v Olomouci)

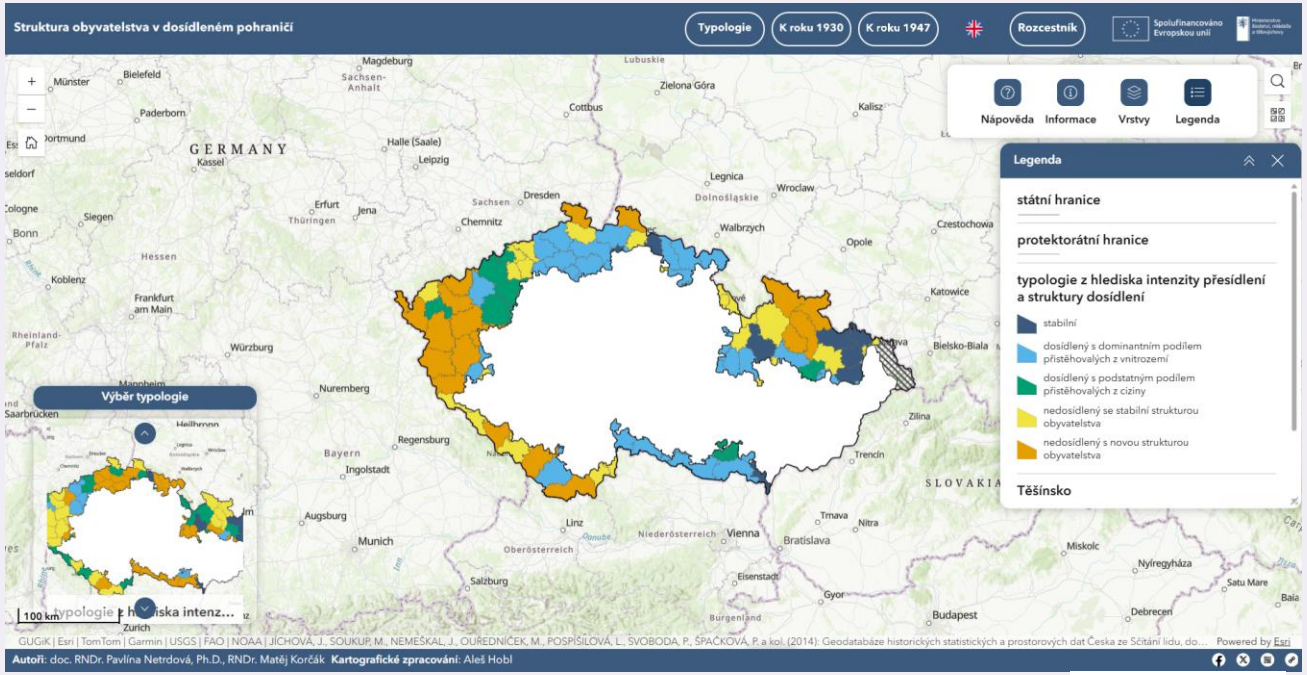
Otevřít aplikaci →

Naskenujte QR kód a otevřete aplikaci

Struktura obyvatelstva

Komplexní typologie pohraničních okresů podle poválečného populačního vývoje z hlediska:

1. **intenzity přesídlení**
2. **struktury dosídlení**
3. **vzdálenosti, odkud noví obyvatelé přicházeli**

Otevřít aplikaci →

Data a metodika

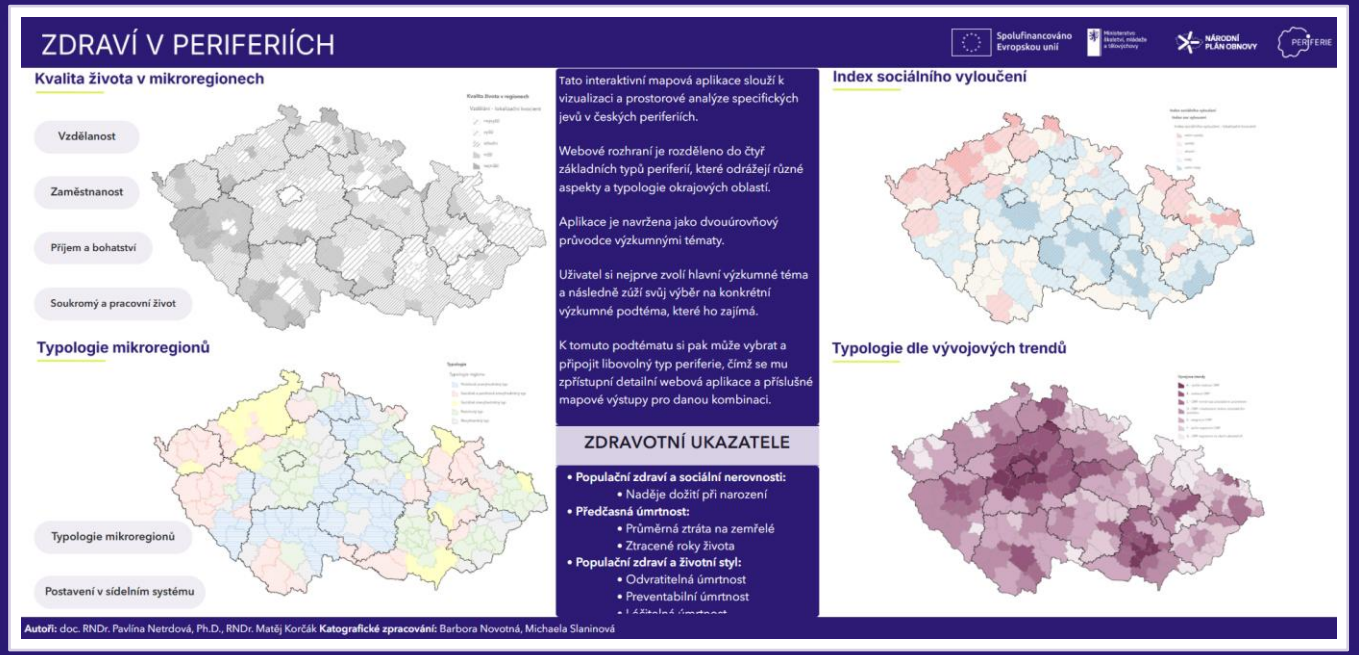
Naskenujte QR kód a otevřete aplikaci

Korčák, M., Netrdová, P., Hobl, A. (2026): Regionální analýza procesu dosídlení pohraničí. Mapový portál Periferie, PřF UK.

Zdraví v periferiích

Interaktivní mapová aplikace pro vizualizaci a prostorovou analýzu specifických jevů v českých periferiích.

Rozhraní je rozdělené podle čtyř základních typů periferií, které odrážejí různé aspekty a typologie okrajových oblastí.

4 typy periferií

- Kvalita života v mikroregionech
- Typologie mikroregionů
- Index sociálního vyloučení
- Typologie dle vývojových trendů

Dvouúrovňový průvodce výzkumnými tématy

1 **Zdravotní ukazatel**
Výběr výzkumného tématu a konkrétního zdravotního ukazatele.

2 **Typ periferie**
Ke zdravotnímu ukazateli se připojí libovolný typ periferie.

3 **Mapová aplikace**
Zpřístupní se detailní webová aplikace a mapové výstupy pro danou kombinaci.

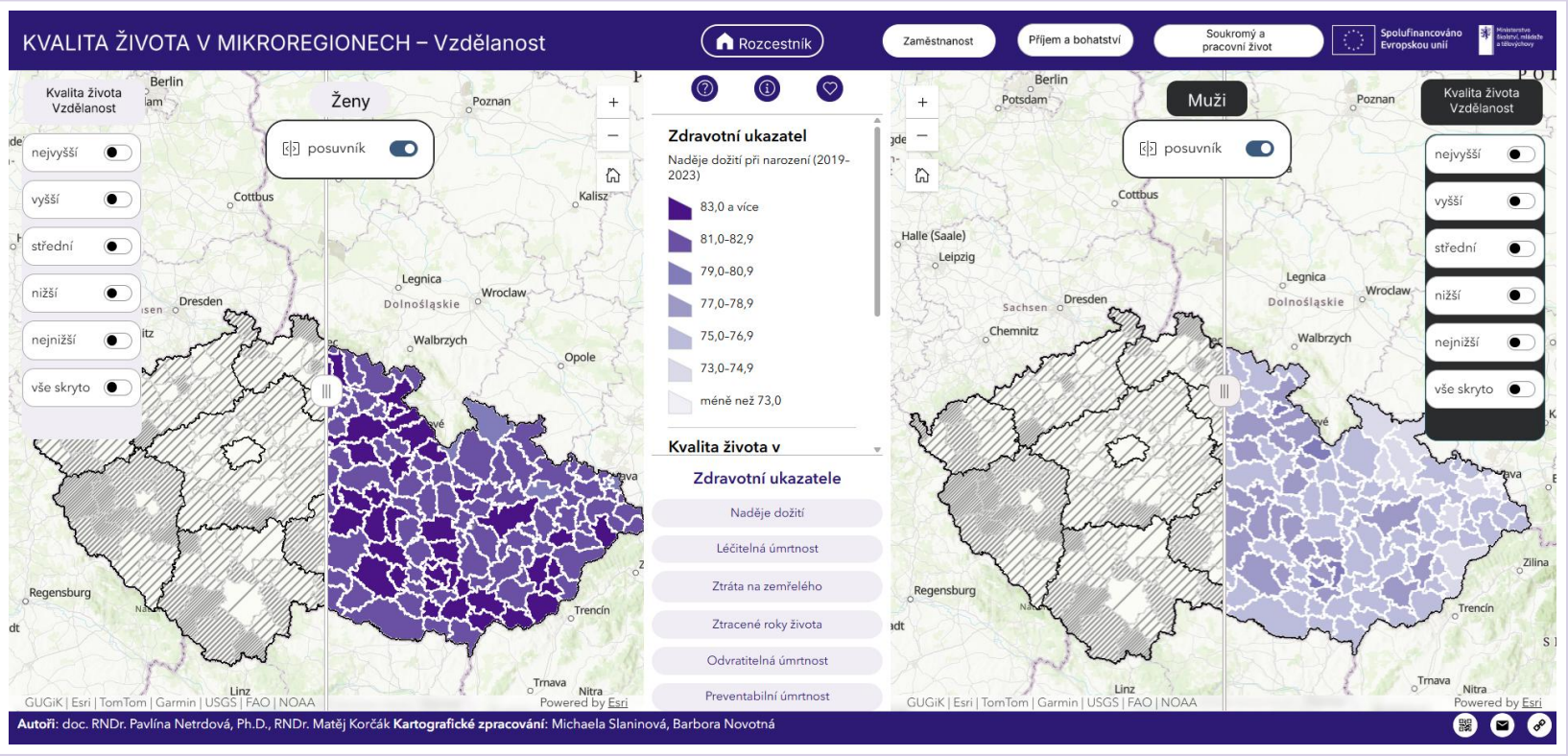
ZDRAVOTNÍ UKAZATELE

Populační zdraví a sociální nerovnosti
- Naděje dožití při narození

Předčasná úmrtnost
- Průměrná ztráta na zemřelého
- Ztracené roky života

Populační zdraví a životní styl
- Odvratitelná úmrtnost
- Preventabilní úmrtnost
- Léčitelná úmrtnost

Naděje dožití a kvalita života: vzdělanost

Autoři aplikace: P. Netrdová, M. Korčák · kartografické zpracování: B. Novotná, M. Slaninová

Ženy a muži vedle sebe

Naděje dožití při narození, 2019–2023, v mikroregionech.

Posuvník

Překrývá mapu ukazatele vybraným typem periferie.

Kvalita života – vzdělanost

Pět kategorií od nejvyšší po nejnižší lze zapínat jednotlivě.

Co nás čeká

1 Tvorba datového korpusu

8 / 21

datových vrstev z cca 21 identifikovaných relevantních pro vymezování periferií je finálně zpracováno a zveřejněno

2 Mapová prezentace výzkumných témat

Dokončeno

Dosídlování pohraničí

V přípravě

Zdraví v periferiích

V plánu

další 3 mapové aplikace s vazbou na odborné publikace

3 Uspořádání workshopu

1. čtvrtletí 2027

Téma: využití dat z mapového portálu PERIFERIE

Forma: hybridní

Zapojte se

ZA CO BUDEME RÁDI

Zpětná vazba

- na mapový portál
- na obsah plánovaného workshopu

NAŠE NABÍDKA

- Zpřístupnění specifických datových sad s vazbou k tématu projektu
- Zpracování mapových aplikací na vybraná výzkumná témata

periferie.natur.cuni.cz

Ozvěte se nám:
pavel.cihlar@natur.cuni.cz

Děkujeme za pozornost

periferie.natur.cuni.cz

Pavlína Netrdová
pavlina.netrdova@natur.cuni.cz

Pavel Cihlář
pavel.cihlar@natur.cuni.cz

Kristýna Hubená
hubena.kristyna@natur.cuni.cz

Matěj Korčák
matej.korcak@natur.cuni.cz

Josef Bernard
josef.bernard@soc.cas.cz

Spolufinancováno Evropskou unií

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Projekt Výzkum periferií pro posílení odolnosti české společnosti, reg. č. CZ.02.01.01/00/23_025/0008727